

מתניתין רבנן היא. כי עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי יוחנן בן נורי אלא לענין טומאה, דכתיב "אלה הטמאים לכם בכל השרץ", ודרשינן מה"א דה"טמאים" – לרבות שעורותיהן מטמאין כבשרן [והריבוי לא נאמר אלא רק ביחס לארבעה שרצים, עיין רש"י].

אבל לענין שבת, אפילו רבנן מודו שהעורשל כל שמונה השרצים נחשב לעור ביחס לחבלה או לצביעה.

ומקשינן: וכי לענין שבת לא פליגי רבנן על רבי יוחנן בן נורי דארבעה שרצים אין עורן חשוב עור?

והתניא: הצד אחד משמנה שרצים האמורים בתורה, או החובל בהן, חייב, דברי רבי יוחנן בן נורי.

וחכמים אומרים: אין "עור" אלא למה, קא-ב
לאותם שרצים, שמנו חכמים לגבי טומאה, שעורן הוא עור.

ותמהינן: אדרבה, למה שמנו חכמים שעורותיהן מטמאין כבשרן הרי אין להם עור?!

חיה ועוף שברשותו של אדם, הצדן פטור, שהרי ניצודין ועומדין הן. והחובל בהן חייב, היות שיש להן עור.

גמרא:

מדקתני שמונה שרצים "החובל בהן חייב", מבלל, דשמנה שרצים אלו אית להו עור.

והוינן בה: מאן תנא סבר כן?

אמר שמואל: רבי יוחנן בן נורי היא!

דתנן במסכת חולין: רבי יוחנן בן נורי אומר: שמנה שרצים יש להן עורות, ונפקא מינה לענין טומאה, שהעור שלהן אין דינו כבשר השרץ, שמתמא בכעדשה, אלא הוא טהור.

ואילו חכמים פליגי שם בארבע שרצים מתוך השמנה, והם: האנקה והכח והלטאה והחמט, וסוברים שעורותיהן כבשרן, ומטמאין. הרי שלדעתם, לארבעה אלו אין להן עור.

רבה בר בר הונא אמר רב: אפילו תימא

5. והתוס' בד"ה שלא לצורך, חולקים על רש"י שאין הטעם משום "אין במינו ניצוד". דהא למאן דפטור באין במינו ניצוד פוטר אפילו כשצדן לצורך, אלא הטעם רק משום מלאכה שאינה צריכה לגופה.

והר"ן כתב דשמנה שרצים אין דרכן להזיק וכל צידתן לצורך היא. משא"כ בשאר שרצים, שדרכן להזיק, פעמים שאדם צדן שלא לצורך, אלא רק כדי שלא יזיקו. הילכך בעי למיתני בהו

6. תוס' בד"ה הצדן, מבארים למה הוצרך התנא להשמיענו דוקא כאן שרק לצורך חייב, והרי לרבי שמעון בכל מלאכות שבת אינו חייב אלא כשהוא לצורך? שבא להשמיענו כי רק בשאר

6. תוס' בד"ה הצדן, מבארים למה הוצרך התנא להשמיענו דוקא כאן שרק לצורך חייב, והרי לרבי שמעון בכל מלאכות שבת אינו חייב אלא כשהוא לצורך? שבא להשמיענו כי רק בשאר

עורותיהן כבשרן. ולא גרסינן "אלא" למה שמנו חכמים.

ונתיישבו דברי רב, דלא פליגי רבנן לענין שבת.

ומקשינן: ואכתי תיקשי, וכי לענין שבת לא פליגי רבנן?

והתניא: הצד אחד משמנה שרצים האמורים בתורה או החובל בהן, חייב. באיזה שרצים? בשרצים שיש להן עורות, והיינו, באותן ארבע שלא מנו חכמים.

ואיזו היא חבורה שאינה חוזרת שחייבין עליה בשבת? נצרר הדם ונאסף במקום אחד, אף על פי שלא יצא הדם, שוב אינו חוזר ונבלע.⁽¹⁾

רבי יוחנן בן נורי אומר: שמנה שרצים יש להן עורות.

הרי דפליגי רבנן גם לענין שבת?

ומתריצינן: אמר רב אשי: מאן תנא קמא דהך ברייתא? רבי יהודה היא, דאזיל בתר גישתא. שסובר שהולכים אחר איכות העור, שאותן שרצים שעורן רך הוו עורותיהן כבשרן. ואותן שעורן קשה אין עורותיהן כבשרן, ולא יליף מקרא ד"הטמאים" כרבנן.

דתנן: רבי יהודה אומר: הלטאה דינה כחולדה, שאין עורה כבשרה. ואילו לרבנן, דילפי מהמקרא, הלטאה היא מארבעה השרצים שעורן כבשרן, ועל כרחך טעמא

ואמר אביי: הכי קאמר: אין עור חלוק מבשר לענין שבת, וחייב על צידה וחבלה, אלא למה שלא מנו חכמים, והיינו לאותן ארבעה שרצים שאין עורותיהם מטמאין, משום שהם חשובים עור ולא בשר, והם: החולד והעכבר והצב והתנשמת. אבל אותן ארבעה שמנו חכמים שעורותיהן כבשרן לענין טומאה, הוא הדין לענין שבת, שהצדן והחובל בהן פטור.

וקשיא לרב דאמר דלא פליגי רבנן בשבת?

ומתריצינן: אמר ליה רבא לאביי: הא "למה שמנו חכמים" קאמר התנא, ולא מסתבר שטעה בין "מנו" ל"לא מנו"?

אלא, אמר רבא: הכי קאמר להו רבנן לרבי יוחנן בן נורי: אתה אומר שלענין שבת שמנה שרצים יש להן עור, ולגבי טומאה אין להן עור, אלא עורותיהן כבשרן. אין הדבר כן, אלא, אין עור מטמא כבשר אלא למה שמנו חכמים בלבד, ולא עורותיהן של כל שמונת השרצים. אבל לענין שבת לא פליגי.

ומקשינן: מכלל, דרבי יוחנן בן נורי סבר כי אפילו הנך נמי דלא מנו חכמים, מטמאין?!

והא קתני: רבי יוחנן בן נורי אומר: שמנה שרצים יש להן עורות, ולא מטמאין?

אמר רב אדא בר מתנה: תריין הכי: וחכמים אומרים לרבי יוחנן בן נורי: אמנם לענין שבת מודים אנחנו לך ששמנה שרצים יש להן עור, אבל לענין טומאה, אין עור למה שמנו חכמים. שאותן ארבעה —

1. הקשה התו"ט, הא מבואר לעיל קו א דחובל אינו חייב אלא בצריך את הדם לכלבו, ואיך

שרק לצורך חייב. והוא הדין בשמנה שרצים, אם יצודן שלא לצורך, נמי פטור.

דרכי יהודה משום שהענין תלוי במציאות, והלטאה עורה עב, הלכך דינה כחולדה.

ולדעת רבי יהודה טומאה ושבת שוין, אבל רבנן, דפליגי עליה דרבי יוחנן בן גורי לענין טומאה, הם סוברים כי דוקא לענין טומאה דרשינן מקרא לחלק בין השרצים, אבל לענין שבת מודו ליה, שכל השמנה שרצים יש להן עור.

ומקשינן: אי הכי, האי דקתני בברייתא דלעיל "הצד אחד משמנה שרצים, חייב, דברי רבי יוחנן בן גורי".

הא "דברי רבי יוחנן בן גורי ומחלוקתו" מיבעי ליה למימר. שהרי רבנן מודו ליה לענין שבת!?

ומשנינן: תני בברייתא: דברי רבי יוחנן בן גורי ומחלוקתו.

בעא מיניה לוי מרבי: מנין ל"חבורה" שחייבים עליה בשבת שהיא דוקא חבורה "שאינה חוזרת", ואם היא חוזרת אינה נקראת חבורה. כגון, חבלה באותן שרצים שאין להן עור, או מכה קטנה, שלא נצרר אפילו הדם?

וענה לו רבי: דכתיב "היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו".

מאי "חברבורותיו"? אילימא דקאי אנמר ממש, שיש לו ריקמי ריקמי, גוונים שונים בעורו, ותמה הכתוב — היהפוך נמר את גוון עורו.

אם כן תיקשי, האי "ונמר חברבורותיו". והא "נמר גווניו" מיבעי ליה למיכתב?

אלא, על כרחך "ונמר" מלשון תמורה.

והכי קאמר: היהפוך כושי עורו וימיר חבורת עורו? ולמדנו שהחבורה הרי היא ככושי — מזה עורו דכושי אינה חוזרת, אף חבורה אינה חוזרת. שהכתוב אומר וכי תחזור החבורה לקדמותה, שלא יתקשה העור במקום המכה?

שנינו במשנה: ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור.

ודייקין: דוקא החובל בהן פטור. הא חורגן חייב.

מאן תנא דסובר שחייבים על הריגת שקצים ורמשים קטנים?

אמר רבי ירמיה: רבי אליעזר היא. דתניא: רבי אליעזר אומר: החורג בינה בשבת — כחורג גמל בשבת! כלומר כהורג חיה גדולה.⁽²⁾

מתקופ לה רב יוסף: הרי מתניתין אתיא אפילו כרבנן. כי עד כאן לא פליג רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בכינה, שההורגה פטור משום דאינה פרה ורבה. אבל שאר שקצים ורמשים דפרין ורביין — לא פליגי.

ושניהם לא למדה אלא מאלים מאדמים שנשחטו למלאכת המשכן לצורך עורותיהן, ומשם למדנו למלאכת "השוחט" בשבת.

סוף ח"א מה שכתבו בזה.
2. רבי ירמיה סבר דטעמא דרבנן דפטרי בכינה

יתכן שיתחייב קודם שיצא הדם. ועיי"ש תירוצו, וברעק"א ותפא"י [בועז] שם, ובשביתת השבת

קרמית?! עד כאן לא פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע אלא לגבי צידה של פרעוש, הואיל והוא דבר שאין הדרך לצודו, דמר, רבי אליעזר, סבר: דבר שאין במינו ניצוד חייב, ומר, רבי יהושע, סבר דפטור.

אבל לענין הריגה — אפילו רבי יהושע מודה דחייב, כיון שהוא פרה ורבה.

שנינו במשנה: ושאר שקצים ורמשים... הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור.

והוינן בה: מאן תנא דפוטרי בשלא לצורך?

אמר רב יהודה אמר רב: רבי שמעון היא, דאמר: מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. וצידה שלא לצורך הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

איכא דמתני לה, אהא דתנן: המפס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה חייב, אם להוציא ממנה ליחה פטור. ועל זה אמרינן מאן תנא דפוטרי בלהוציא ליחה? אמר רב יהודה אמר רב: רבי שמעון היא דאמר: מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. דעיקר המלאכה היא בנית הפתח, ואדם זה אינו צריך כלל שיתקיים הפתח אלא לפי שעה, כדי להוציא את הליחה.

ואיכא דמתני לה אהא דתנן: הצד נחש בשבת, אם מתעסק בו שלא ישכנו, פטור, אם לרפואה, חייב. ועל זה אמרינן מאן תנא דפוטרי בשלא ישכנו? אמר רב יהודה אמר

רבי אליעזר סבר: כאלים — מה אלים שיש בהן נטילת נשמה אף כל שיש בו נטילת נשמה, חייב עליו בשבת, ואפילו על כינים.

ורבנן סברי: כאלים — מה אלים דפריין ורבין אף כל דפרה ורבה, לאפוקי כינים דאין פריין ורבין.

אמר ליה אבוי לרב יוסף: וכי כינה אין פרה ורבה? והאמר מר: יושב הקב"ה וזן מקרני ראמים שהיא חיה גדולה ועד ביצי כינים.

וקא סלקא דעתין דהיינו, כינים קטנים כשיוצאין מביציהן, הרי דכנים אכן פריין ורבין?

ומתריצין: אין הכונה לביצים של כינים אלא מינא הוא, מין שרצים דמיקרי ביצי כינים.

ומקשינן: והתניא: טפויי [מין שרצים] וביצי כינים [רש"י אומר שאינו יודע היכן הברייתא ולענין מה נאמרה] הרי שיש לכינים ביצים?

ומתריצין: הכי נמי מינא הוא, דמיקרי ביצי כינים.

ומקשינן: והרי פרעוש דפרה ורבה, ותניא: הצד פרעוש בשבת רבי אליעזר מחייב, ורבי יהושע פוטרי.⁽³⁾ הרי דרבנן [שהם רבי יהושע] פליגי גם בדבר הפרה ורבה?

ומתריצין: אמר רב אשי: וכי צידה אהריגה

רבנן היא.

3. משמע דפטור אבל אסור, דמדרבנן אסור אפילו באין מינו ניצוד. וכתבו התוס' בד"ה הצד

משום שאין בה גידין ועצמות ואינה מתקיימת י"ב חודש, וחשיבא כמת, ומתניתין קתני "רמשים" משמע דחייב בכל דבר שהוא חי ואפילו אין בו גידין ועצמות, הלכך מתניתין לאו

רב: רבי שמעון היא, דאמר: מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. שהוא אינו צריך את עצם הצידה, שהרי אם היה בטוח שלא ישכנו לא היה צד את הנחש, שאינו צריך אותו להשתמש בו אלא צד אותו כדי שלא גיע אליו ויזיקנו.

אמר שמואל: השולה מוציא דג מן הים [באופן שאין בו צידה, כגון שהיה כבר ניצוד מבעור יום בתוך הים]⁽⁴⁾ כיון שיבש בו כפלע שנתייבש הדג בקוטר של "סלע" על גופו אעפ"י שהוא מפרכס עדיין וחזר והשליכו לים חייב משום נטילת נשמה, ששוב לא יחזור לחיות.

אמר רבי יוסי בר אבין: ודוקא שיבש בין סנפיריו.

אמר רב אשי: לא תימא שאינו חייב עד שיבש ממש, אלא אפילו דעבד ירירי שהרירין נמשכין עם האצבע הנוגעת בדג, גם כן חייב.

אמר מר בר המדורי אמר שמואל: הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה, שעקר את הולד וגרם להפלתו — חייב.

מאי טעמא? אמר רבא: בר המדורי אסברה לי: וכי לאו אמר רב ששת: האי מאן דתלש

כשותא [מין ירק] מהיומי והיגוי מעל גבי מיני קוצים, והכשות אינו מחובר לקרקע אלא גדל על הקוצים ויונק מריח הקרקע דרך הקוצים — מיחייב משום עוקר דבר מגידולו.

הכא נמי, מיחייב משום עוקר דבר מגידולו [הראשונים מבארים דלאו דוקא נקט "עוקר דבר מגידולו" בעובר,⁽⁵⁾ אלא הטעם בעובר משום נטילת נשמה, והגמרא מדמה, שכמו בכשותא חייב משום עוקר מגידולו, אעפ"י שהכשותא אין חיותו מעצמו אלא אגב ההיזמי והיגי, הוא הדין בעובר, שאין חיותו אלא מחמת אמו, חייב על עקירתו ממנה משום נטילת נשמה].

אמר אבוי: האי מאן דתלש פיטרא פטריות קז-א מאונא דחצבא, מאוזן הדלי, שגדל שם על המים — מיחייב משום עוקר דבר מגידולו.

מתיב רב אושעיא: תנן [לעיל זה, א]: התולש בשבת מעציץ נקוב, חייב, ומשאינו נקוב, פטור.

והרי לכישותא ולפיטרא יש הפסק ביניהם לקרקע, ודינם כעציץ שאינו נקוב, ולמה יתחייב עליהם?

ומתרצינן: התם — לאו היינו רביתיה! שאין

5. שהרי בפשוטו עוקר דבר מגידולו היינו קוצר ואין קצירה אלא בגידולי קרקע, כדאמרינן לעיל עה א, דאין דישה אלא בגידור"ק.

וברשב"א כתב דגם מדברי הרמב"ם משמע כן. והקשה ע"ז במנ"ח [מ' ל"ב במלאכת קוצר] שהרי הרמב"ם סובר לגבי דישה דבהמה נחשבת לגידור"ק [עייין לעיל קז, א, הערה 1] וא"כ למה לא יתחייב בעובר משום קוצר.

דהיינו באופן שאין הפרעוש נושכו. דאם היה נושרו מותר אף לכתחילה ליקחנו ולהשליכו מעליו, דבמקום צער לא גזרו רבנן.

4. ובהגה"ה על הגליון העיר דלפי"ז דחוק מלת "הים", שהרי בים לא שייך שיהא ניצוד. וברמב"ם הגירסא השולה דג מן הספל.